

ГЛИГОРИЈЕ ЗАЈЕЧАРАНОВИЋ, Ниш

ПОГЛЕД НА СВЕТ И ЊЕГОВ ЗНАЧАЈ

Један од најзначајнијих и највише употребљаваних и злоупотребљаваних појмова данашњице и модерног доба уопште јесте појам погледа на свет. Иако у научној и филозофској литератури широку употребу добија тек у 19. веку (у немачкој литератури је тај појам везан за израз *Weltanschauung*, за разлику од израза *Weltbild*, први почели да истичу F. E. D. Schleiermacher и Wilhelm von Humboldt почетком тога века), да би потом постао скоро помодан, основно значење тога израза је далеко старије. Може се свакако рећи да је поглед на свет бар исто толико стар колико и филозофија. Ако имамо у виду да је и пре појаве филозофије било некаквих схватања о свету и човеку, на пример у оквиру религије, онда се може сматрати да се поглед на свет јавља пре појаве филозофије.

При томе се, додуше, претпоставља да је значење израза *поглед на свет* идентично или слично значењу израза *схватање света*, као и израза *посматрање света*, који је такође у употреби, мада има више методички интендирано значење.

Ипак, полазећи од данашњих сазнања, потребно је правити разлику између употребе ових израза за означавање одговарајућих садржаја савремености и њихове употребе за означавање аналогних садржаја пре појаве филозофије. Треба претпоставити да постоје разлике садржајног и формалног карактера. Али, ми се овде нећемо упуштати у истраживања тих разлика. Нас интересује у првом реду поглед на свет у савременом смислу, а посебно филозофски засновани научни поглед на свет, ради утврђивања његовог појма.

У циљу веће јасноће и прецизнијег схватања садржаја овог разматрања морамо указати и на израз *слика света* (нем. *Welt-*

bild), који има широку употребу у филозофској литератури, нарочито под утицајем Martina Heideggera, а посебно у специјално научној литератури која додирује филозофска питања или тежи захватању филозофске проблематике и давању одговора на општија питања дате науке, односно наука уопште. Мада се понекад узима у врло широком значењу, које га чини блиским појму погледа на свет, а неки их чак изједначају и замењују, *слика света* има, пак, уже значење него *поглед на свет* и обично има смисао одређеног, више-мање егзактног и чулним, емпиријским садржајем врло богатог разумевања света (или неког његовог подручја), које изграђује и развија једна специјална наука (физика, биологија, итд.). Он означава, такође, одређено опште научно описивање и објашњење света са гледишта већег броја или свих емпиријских наука. Каткад се идентификују значења израза *слика света* и *схватање света*, а у смислу суме знања о свету.

Међутим, појам погледа на свет је знатно сложенији. То се може видети из елемената које тај појам садржи. Наиме, као и сваки појам, он представља одређену структуру елемената који га чине, као што су и ти елементи такође структурисани. Питање које нам се сада поставља гласи: који су основни елементи те структуре појма погледа на свет? Да бисмо бар неке од њих уочили, навешћемо неколико дефиниција појма погледа на свет, узетих без неког нарочитог тражења и одабирања. Претходно ћемо још додати да се у хрватскокрпском говорном подручју употребљава израз *назор о свијету* (или *назор на свијет*) уместо израза *поглед на свет*. При томе је реч о истом појму.

Прва дефиниција гласи: „Назор о свијету (и животу) својеврсни (је — ГЗ) универзални и јединствени филозофски поглед, у коме се у исти мах даје и цјеловита слика свијета и јединствене оцјена вриједности људског живота. Он служи као основица људског дјеловања уопће, које . . . не излази само из његова знања, него још више из његова вредновања.“¹

Друга дефиниција: „Поглед на свет је целокупност схватања појединца или друштвене групе о свету као целини и свом месту у њему. Поглед на свет укључује филозофска, специјално-научна, морална, политичка, уметничка и друга схватања, а филозофија чини његову теоријску основу.“²

Трећа дефиниција: „Поглед на свет (Weltanschauung) систематизовано (је — ГЗ) схватање целокупности природе, друштва и човека, укључујући и правила за понашање човека у друштвеној пракси.“³

¹ Филозофски рјечник, Матица хрватска, Загреб, 1965.

² Политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1975.

³ Philosophisches Wörterbuch, Bd. 2. Bibliographisches Institut, Leipzig, 1975.

Четврта дефиниција: „Поглед на свет (су — ГЗ) опште мисли о целини света, о смислу, сврси и вредности света и постојања“.⁴

Пета дефиниција: „Поглед на свет (је — ГЗ) целина (Inbegriff) резултата метафизичког мишљења и истраживања, при чему метафизику треба схватити као науку која форме сазнања света сједињује у једну целовитост, наиме, прво, већ према епохи, народу, раси итд. различите „природне“ за традицију везане погледе на свет, друго, филозофију која тежи за једним априорним знањем (од количине индуктивног искуства независним знањем) на свим подручјима као и, треће, резултате појединачних наука.“⁵

Шеста дефиниција: „Поглед на свет (мировоззрение) (је — ГЗ) свеукупност принципа, мишљења и убеђења, који одређују правац делатности и однос према стварности појединачног човека, социјалне групе или друштва у целини.“⁶

Седма дефиниција: „Поглед на свет (је — ГЗ) уопштен систем погледа човека на свет у целини, на место појединачних појава у свету и на своје властито место у њему, разумевање и емоционална оцена од стране човека смисла његове делатности и судбине човечанства, свеукупност научних, филозофских, политичких, правних, моралних, религиозних, естетичких убеђења и идеала људи.“⁷

Већ се и само ове неколике дефиниције међусобно довољно разликују. Међутим, постоје још веће разлике ако се узму у обзир дефиниције које дају поједини филозофи у својим самосталним радовима, било да се специјално баве овом проблематиком или се на њу осврћу само узгред. Али, нећемо инстистирати на разликама, пошто трагамо, у ствари, за елементима који улазе у структуру погледа на свет.

У наведеним дефиницијама садржани су основни елементи погледа на свет, ако их узмемо у разматрање заједно, мада неке од њих појединачно не садрже све што је потребно, или пак садрже и непотребне, небитне, односно неадекватне елементе. Ипак, цитиране дефиниције треба сматрати у овом случају као случајне егземпларе, а не као репрезентативне, најбоље, најпотпуније или, пак, најприхватљивије, мада се неке од њих могу у истом или нешто модификованом облику наћи и у другим неким делима. На пример, друга дефиниција се у скоро потпуно истом облику може наћи у књизи *Проблеми филозофије марксизма*.⁸

Ако анализирамо феномен погледа на свет, што је могуће свестраније, имајући при томе на уму наведене или неке друге

⁴ Philosophisches Wörterbuch, M. Apel — P. Ludz, Waeter de Gruyter und Co, Berlin, 1958.

⁵ Philosophisches Wörterbuch, Alfred Kroner Verlag, Stuttgart, 1957.

⁶ Философический словарь, Издательство политической литературы, Москва, 1972.

⁷ Философическая энциклопедия, том 3, Москва, 1964.

⁸ Проблеми филозофије марксизма, Рад, Београд 1967, г. 7.

дефиниције, можемо утврдити основне елементе, моменте или одредбе тога феномена, односно појава погледа на свет. На основу тога истаћи ћемо, пре свега, следеће одредбе, битне за дефиницију овога појма:

1. Поглед на свет представља један одређени систем схватања или мишљења и убеђења. Рекавши „систем“, ми не подразумевамо „експлицитно или језички формулисан систем у неком тачно утврђеном облику, редоследу или поретку његових одређених садржаја“, мада мора бити садржан и више или мање уобличен у свести људи (или бар једног човека), макар потенцијално. При томе мислимо, у ствари, на битну карактеристику садржаја погледа на свет, да је он структурисан, да се његови елементи налазе у извесном међусобном односу у оквиру целине датих (стечених или усвојених) схватања. Тиме се истиче целовитост тих схватања, њихова међусобна повезаност и узајамна зависност у оквиру целине којој припадају, коју граде и од које зависе.

Као што је и Хегел с правом рекао: „Истинито јесте целина“⁹, поглед на свет претендује на истинитост, тј. његов субјект-носилац сматра да је тај поглед на свет истинит, односно исправан, и жели да као такав буде усвојен и од других субјеката. Са таквом претензијом или карактеристиком поједини садржаји (искази, принципи, норме или уверења) погледа на свет ослањају се на друге у оквиру исте целине и свој пуни смисао и вредност имају само у зависности и у оквиру те целине. У вези с тим се може говорити о јединству једног одређеног погледа на свет. Али, то је, у ствари, више тенденција или тежња него актуално дата карактеристика. Исто тако се о његовој универзалности може говорити као тенденцији. Ако би се под тим подразумевала свеобухватност, очигледно је да он тешко икад може бити доиста, фактички, свеобухватан. Може се мислити да поглед на свет садржи углавном општа схватања. Опште мисли, заиста, у првом реду долазе до изражаја у њему, али оне се могу и спецификовати. Мора постојати могућност да се и појединачном утврди место и значење у оквиру целине, а уколико је научно сазнање развијеније и богатије, утолико поглед на свет садржи више конкретнијих знања. Према томе, није потребно истицати да је поглед на свет универзалан или уопштен систем схватања, мисли итд. Исто тако није потребно истицати да је он филозофски (или метафизички, или религиозни) систем схватања. То је и погрешно наводити када се говори о погледу на свет уопште, мада у случају неког одређеног погледа на свет може бити тачно, као што је тачно да су неки погледи на свет прогресивни, а други конзервативни или реакционарни, да су једни модерни, а други традиционалистички итд.

Одређивање погледа на свет као система схватања чини се да је више формално. Али, ако се та одредба схвати и као формална, ипак је врло важна. Она подразумева синтетички и сис-

⁹ Г. В. Ф. Хегел, Феноменологија духа, БИГЗ, Београд, 1974, с. 11.

тематски карактер погледа на свет, бар као интенцију и потенцијално, као *ne in actu*. Тиме се изражава чињеница да поглед на свет има одређену структуру.

2. Поглед на свет је систем схватања о *тоталитету стварности*. Тиме се одређује на шта се он односи, тј. какав је његов објективни садржај. Овом одредбом се, према томе, започиње анализа садржаја датог појма, мада се садржај, свакако, не своди само на то.

Тоталитет стварности, уколико је предмет погледа на свет схваћеног као теорија, концепција, разумевање или објашњење, одређен је у самом изразу *поглед на свет речју свет*. Утолико би се могло рећи да је поглед на свет исто што и схватање света. То уједно подразумева одређену ограниченост важења таквога исказа.

У најновије време се често говори о „слици света“. Она може бити замишљена или конструисана и само са гледишта једне науке, на пример физике. У том случају ће она бити једноставна. Могло би се говорити и о филозофској или метафизичкој слици света. Тако, на пример, Heidegger тражи метафизички темељ нововековне слике света, карактеришући нови век као доба слике света, за разлику од ранијих времена, која нису имала слику света, нити су свет сводила на слику.¹⁰ Али, и филозофска слика света представља једноставност, у сваком случају непотпуност или неадекватност, ако је „чисто“ филозофска, тј. спекулативна, без односа према другим посебним наукама — ако није синтеза укупног научног сазнања о свету. Једино филозофија може успети у стварању најпотпунијег и од једностраности слободног схватања света, али само уз услов да се ослања на остале науке и да користи њихове резултате постигнуте у досадашњим напорима да се сазна стварност.

Уколико се ова одредба, да се поглед на свет односи на тоталитет стварности, тј. на целину света, оцени као сувише уопштена и неодређена, она се може заменити или конкретизовати другим одговарајућим изразима, који представљају рашчлањавање појма тоталитета као свеобухватности или свеукупности. Тако се у неким дефиницијама среће одредба да поглед на свет представља схватање природе, друштва и човека. Овакво одређење несумњиво је конкретније и упућује одмах на одређене разлике унутар појма тоталитета света. Али, управо те разлике, уколико се пренагласе и једнострано „надавају“, могу се у оквиру одређених филозофских праваца и религија схватити као основ за међусобно метафизичко супротстављање тих подручја и претворити у непревладљиве супротности и противречности. Отуда налазимо метафизичко противстављање човека природи, природе — друштву, друштвених наука — природи итд.

Уз већ речено додаћемо још да се слика света или, боље, схватање света као битан саставни део погледа на свет изгра-

¹⁰ M. Heidegger, *Doba slike svijeta*, Razlog, Zagreb, 1969.

ђује помоћу појмова и представа, као елемента мишљења, али тако да су савремени погледи на свет више рационално-појмовног карактера, док су ранији погледи на свет, а посебно његови први облици, били више или готово искључиво представно-чулног и метафоричког карактера. У религиозним погледима на свет тај представно-чулни карактер није ни данас превазиђен.

3. Поглед на свет није само схватање света него је у исто време поглед на *положај, значење и улогу човека у свету*, поглед на људски живот и смисао егзистенције човека, па као такав изражава емоционални однос човека према свету и оцену вредности људског живота, као и света самог и свега у њему. Ако бисмо уз речи *схватање света* додали само још *схватање човека* или *схватање људског друштва и човека*, тиме не бисмо морали подразумевати ништа ново у односу на претходну одредбу. Наиме, могло би се приметити да схватање света (слика света) већ подразумева и схватање о човеку и друштву као његовој заједници, јер су човек и његова заједница саставни део света. Човек и друштво нису нешто изван и независно од света него их свет као оно свеобухватно у себи садржи. Према томе би поглед на свет увек био и поглед на друштво и човека, поглед на живот.

Али, то би могло значити да се и човек третира, а исто тако и његова заједница, само као *ствар међу стварима*, односно као неспецифично биће, као пуко биће у несагледивом безброју бића. У најбољем случају то би значило онтолошко разматрање света, па у њему, такође, друштва и човека. Такво пуко теоријско, објективно и непристрасно третирање човека и свега људскога имало би за резултат само једну *слику човека* и *слику друштва* по типу, на пример, једне физикалне *слике света*, која само описује и објашњава оно што се опажа на објекту као предмету разматрања.

Таква *слика света*, с одговарајућом *сликом човека*, била би зацело непотпуна и незадовољавајућа. Човек по правилу није склон томе да себе третира само као ствар, а ако то већ чини, онда то „мора“ бити нека нарочита, изузетна ствар, која има неке посебне, одређене предности у односу на друге. Тако он и „своју“ онтологију обогаћује једном аксиологијом, макар прикривеном. Он има право да то чини, јер се ради о његовом погледу на свет и то је једини поглед на свет за који знамо. А биће које може имати поглед на свет је заиста изузетно, нарочито биће, у односу на друга позната бића.

Зато одређени поглед на свет као схватање и оцењивање положаја, значења и улоге човека у свету и друштву, као разматрање смисла његове егзистенције, има синтетички (у *Kantovom* смислу), а не аналитички карактер, тј. представља проширење, а не само рашчлањавање онога што је претходним одредбама већ казано. Тиме се изриче нешто суштински ново, различито и веома значајно, без чега не може бити правог погледа на свет. По томе се пре свега и веома одлучно разликује поглед

на свет, у правом смислу, као општа категорија, од *слике света*, као пуког описивања и објашњавања света и свега у њему, а исто тако од *схватања света*, уколико се овај појам, као што често бива, идентификује са *сликом света*. У томе је садржан веома значајан вредносни карактер погледа на свет. Тиме поглед на свет даје основну вредносну оријентацију човеку.

4. На основу свега што је наведено у смислу његовог одређења произилази, дакле, да поглед на свет изражава теоријски и вредносни однос човека према стварности. Али, човек се према стварности односи такође практично, мењајући поглед на свет и обликујући у њему један свој свет културе. Поглед на свет је управо теоријска и вредносна *основа људског деловања*, човекове индивидуалне и групне друштвене праксе.

Мислећи формално-логички и на традиционалистички начин неко би могао приговорити да се одређењем појма погледа на свет као основе деловања човека неоправдано прекорачује теоријски оквир тога појма, уколико за суштину предмета некога појма нису важни субјективни практични обзири. Али, говорећи о погледу на свет ми се не бавимо неким по себи постојећим и од човекове праксе и друштвене свести независним предметом него нечим што је битно у људској друштвеној пракси, што је прожима и неодвојиво је од ње. Поглед на свет и друштвена пракса нису две засебне и међусобно равнодушне сфере. Напротив, поглед на свет даје пракси одређен печат, боју и тон. По њему се може разликовати друштвена пракса различитих епоха или друштвених система. Из дате друштвене праксе може се извести, утврдити и формулисати одређен поглед на свет. То се може учинити чак и само на основу материјалних остатака давно минуле праксе.

На пример, говори се о античком, средњовековном или ренесансном погледу на свет итд. С правом, јер пракса човека није нека чисто спонтана и бесмислена делатност него је управо оријентисана, вођена и организована одређеним представама, појмовима, теоријама, идеалима, тј. одређеним погледом на свет. Ако је интимно усвојен, ако је постао наше убеђење, неодвојиви део нашег карактера, воље и знања, онда поглед на свет управо диктира наше понашање, које се тада мора кретати у одређеним оквирима, такорећи по одређеним прописима, идеалима и нормама. Зато се на основу познавања погледа на свет неког човека, које је довољно дубоко и детаљно, може предвидети његово понашање. Очигледан пример за то је понашање револуционара-комуниста пред буржоаском полицијом и судовима.

Поглед на свет подразумева или чак изричито формулише одређена правила понашања у пракси друштвеног и политичког живота. Тиме он одређује правац делатности појединаца, класа, организација, друштвених група уопште. У њему је конципиран одређени однос према стварности (свету уопште, друштву, појединцу), однос који је типичан за дати поглед на свет, односно

за појединце, групе и друштвене заједнице које га усвајају. А та одређеност понашања и односа према стварности, људима и друштву заснива се, с једне стране, на знањима, а с друге на вредносној оријентацији, вредносним нормама, принципима и идеалима, који су садржани у погледу на свет.

Док у теоријском односу према свету, изузимајући човека и друштво, можемо бити задовољни *схватањем*, тј. описивањем и објашњењем света и феномена у њему на објективан начин, када је реч о човеку и друштву морамо укључити како моменат *вредновања*, ради размјевања објекта, тако и моменат *праксе*, тј. акције руковођења вредновањем и теоријском мишљу, јер се без тога не може рећи да је човек схваћен и објашњен, а тиме ни друштво, будући да оно своју реалност захваљује људима који га сачињавају својом делатном егзистенцијом.

5. Међутим, поглед на свет је у исто време такво схватање света, друштва и човека које, поред већ реченог, садржи и мисао о *сврси или смислу* људске егзистенције. У разним погледима на свет различито се схвата и одређује овај моменат и његов значај. У неким филозофским и религијским системима схватања искривљује се и надувава његов значај. Када се у оквиру религиозних погледа на свет и у неким идеалистичким филозофским системима говори о смислу света, онда се под тим подразумева нешто изван и изнад самога света, некакав „божански смисао“, који бива подарен свету „актом стварања“ итд. У том духу се онда тражи и одређује смисао човека, његовог бивствовања и делатности, историје итд. У ствари, ако се већ говори о смислу света, онда је једино оправдано, уколико под тим не разумемо онај смисао који сам човек придаје свету својом теоријском, вредносном и практичном делатношћу, подразумевати саму егзистенцију света и свега у њему егзистентнога, у њиховом откривеном (и скривеном) бивствовању, са законима који владају у свету. Смисао света је тако само његова егзистенција и логос те егзистенције. Јер тражити смисао света, а да то не буде значење, садржај и суштина самога света, него нечега тајанственог, вансветског и мистичног погрешно је и безизгледно. Када би и постајао, он би био недокучив, па би свако трагање за њим било илузорно и излишно.

Али, осим смисла, говори се и о сврси егзистенције. Ако се појам „сврха“ не идентификује са појмом „смисао“, као што се неретко чини, онда је сасвим оправдано применити појам „сврха“ на људско делање. Људски рад, пракса уопште, садржи сврху и представља сврховито делање. Само се на људско делање тај појам и може применити такорећи без резерве, а на друга бића или друга подручја стварности само у смислу аналогije, с ограничењима и резервама.

Ако постоји сврха, онда је то сврха неког делања и некога свеснога субјекта делања. Зато она мора бити њему знана. Сврха о којој субјект ништа не зна не може бити сврха његовог свес-

ног делања, мада му је други субјекти могу приписати, али неоправдано. Мени непозната сврха не може бити сврха мога делања, моје акције, не може ме водити, не могу се руководити њоме — она за мене не постоји. Сврха претпоставља свест субјекта сврхе о њој самој. Према томе, у том истом смислу, не може се говорити о врсти света као тоталитету, јер ту није реч о свесном субјекту, који би поседовао знање (свест) о сврси. Несвесни субјекти не могу бити према сврси, мада неком посматрачу то збивање може изгледати сврховито. Та сврховитост без сврхе може се објаснити научно, по законима каузалитета, односно објективним законима уопште, као што је Darwin објаснио тзв. телеологију у живом свету. А друге сврховитости несвесних субјеката, тј. такве која не би била у складу са објективним законима стварности, нема и без човека не може је ни бити.

Зато је оправдано у вези са погледом на свет говорити само о сврси бивствовања и делања уколико је реч о човеку и његовој делатности, а о објекту те делатности само уколико човек као њен субјект уноси своју сврху у објекат, реализује и објективира је у њему, повезујући кроз своје сврховито делање своју прошлост и садашњост са својом будућношћу.

6. Поглед на свет није нешто једном заувек дато и довршено него је израз одређеног времена, једне дате епохе, конкретних људи или друштвених група те епохе, као што је и Hegel с правом тврдио да је „филозофија своје време мислима обухваћено“.¹¹ Мада се анализом могу открити одређене сличности и разлике међу разним и разноврсним погледима на свет, па у том смислу би се могла сачинити *типологија погледа на свет*, као што је Wilhelm Dilthey то покушао,¹² ипак се не би могло прихватити схватање о неким вечним типовима, бар ако имамо у виду њихов садржај, који се из епохе у епоху битно и радикално може променити, према томе како напредује људско сазнање и како се развија техника обраде и прераде предмета рада. Утицај савремене научно-техничко-технолошке револуције на мењање старог и изграђивање новог погледа на свет представља за то добру илустрацију, из чије анализе са разних становишта могу бити изведене значајне консеквенце. На жалост, таква истраживања, вршена на основу марксизма, сасвим су ретка.¹³

За разумевање ове битне одредбе погледа на свет посебно је значајна мисао Marx и Engelsa о вези погледа на свет и друштвеног положаја одређених друштвених група — класа. Они с правом истичу да је за класно друштво карактеристично наме-

¹¹ Г. В. Ф. Хегел, Основне црте филозофије права, „Веселин Малешић“, Сарајево, 1964, с. 18.

¹² Wilhelm Dilthey, Die Philosophie des Lebens, Eine Auswahl aus seinen Schriften, Stuttgart, 1961, s. 81—124.

¹³ На пример: Herbert Hörz, Physik und Weltanschauung, Urania—Verlag, Leipzig—Jena—Berlin, 1968; Hermann Ley, Technik und Weltanschauung, Urania—Verlag, Leipzig—Jena—Berlin, 1969.

тање идеја владајуће класе осталим класама — идеје владајуће класе су владајуће идеје, другим речима, поглед на свет владајуће класе је владајући поглед на свет у одређеном друштву одређеног времена. То значи да поглед на свет у таквом друштву има класни карактер. С пропадањем неке класе пропада и њен поглед на свет и јавља се други, зависно од положаја и улоге одређене друштвене класе или групе која га усваја, изграђује и развија, изражавајући у њему и своју идеологију.

А због променљивости погледа на свет током времена и његове везаности за одређено друштво и епоху можемо говорити о његовом историјском карактеру. То значи да је поглед на свет историјска категорија. Историјска погледа на свет је његова веома важна одлика и не сме се превидети.

7. Најзад, морамо имати у виду да је поглед на свет *облик друштвене свести*, као што су то и филозофија, уметност, религија, морал и др., али је фундаменталнији од њих, па може у њима бити развијен и систематизован. Рећи да је он облик друштвене свести значи навести његову основну синтетичку одредбу, непосредно виши појам под који се подводи, тј. род. Али, за разлику од других облика друштвене свести, поглед на свет је јединствен и синтетички облик који, прожимајући остале, обједињује и сажима у себи оно што је битно у њима. У њему је у концентрисаном виду садржано све оно што је важно за разумевање света, човека и друштва, као и односа према стварности који је карактеристичан за једну класу или друштвену групу, односно за друштвену заједницу одређеног времена. Ипак, зависно од степена развоја друштва, посебно његове идејне надградње или њених појединих диференцираних облика, поглед на свет може бити више или мање везан за одређене облике друштвене свести, њима прожет или на њима заснован. Тако је на примитивнијим ступњевима друштвеног развоја поглед на свет био више под утицајем религије или углавном религијски заснован и уобличен. Зато се такви погледи на свет означавају као религиозни.

За савремене погледе на свет, с обзиром на развијеност и утицај наука, сматра се да су научни, бар по тенденцији, и да је неки поглед на свет утолико научнији уколико се више ослања на резултате укупног научног сазнања, односно на стање науке данашњег времена. Међутим, погледе на свет наслеђене из ранијих епоха свакако не треба третирати као савремене у правом смислу. Они се у најбољем случају могу само прилагођавати савремености.

Од времена када се појавила филозофија, издвојивши се из оне целине људског искуства и схватања, која је дотле постојала као недиференцирана и којој је главни печат давала религија, и супротставивши се овој у тежњи за научним објашњењима питања о свету и човеку, поглед на свет је почео да бива теоријски засниван на основи филозофских принципа. Након тога постоје не само религиозни, у основи ненаучни, него и филозоф-

ски засновани погледи на свет с претензијом на научност. А сама та претензија остваривала се поступно у све већој мери у оним погледима на свет који су и уколико су укључивали резултате научног сазнања. Али у оним погледима на свет, који и нису имали претензије на научност, религиозна садржина преовладава све до данас.

С обзиром на садржај, односно питања која су посебно важна за поглед на свет, допуштено је рећи да у тој свеукупности схватања коју називамо поглед на свет можемо налазити научно-филозофска, или пак религиозна схватања, неретко и необичне мешавине религиозне са филозофском и научном садржином, а затим политичка, правна, морална, естетичка и друга схватања. Међутим, одређени поглед на свет не мора садржавати све такве врсте схватања или нису све подједнако важне у њему. Научни поглед на свет не садржи религиозна схватања, а религиозни поглед на свет не мора садржавати политичка, естетичка и др. схватања. Према томе, ни дефиниција појма погледа на свет не треба да указује на све то него само на оне битне моменте сваког погледа на свет, које смо овде покушали да издвојимо и назначимо.

Зато је, чини се, неадекватно и неисправно говорити о политичком погледу на свет, о естетичком или моралном погледу на свет, као што је неправилно говорити о физичком, хемијском или биолошком погледу на свет и томе слично, јер то су само разни аспекти или саставни делови (садржаја) одређених погледа на свет као њихових целина и синтеза. Напротив, треба говорити о политичким моментима или садржајима погледа на свет итд.

Што се тиче тзв. „здраворазумног“ погледа на свет, у смислу ових укратко анализираних одредаба, о њему се може говорити само по аналогији са религиозним и филозофским погледима на свет (два једина начина његовог систематског изграђивања), чиме се жели као неком метафором назначити да и онај ко нема неки релативно систематичан и повезан религиозни или филозофски поглед на свет ипак нешто зна, мисли и осећа о себи, друштву и природи, макар недоследно, фрагментарно и теоријски незасновано, те у складу са тим нешто предузима и чини бивствујући у свету, што подразумева и одређено вредновање итд.

Ако укратко резимирамо све оно што смо рекли, могли бисмо на питање — шта је поглед на свет? — дати следећи одговор: *поглед на свет* је релативно јединствени синтетички историјски настали и променљиви облик друштвене свести који представља систем схватања о тоталитету стварности и укључује схватања или уверења о положају, значењу и улози човека у свету, о смислу и сврси људске егзистенције, служећи тиме као теоријска и вредносна основа људског делања, како појединаца тако и друштвених група, односно класа, као израз датог степена друштвеног развитка у одређеној епохи историје човечанства.

Мада су ове размотрене одредбе само опште, тј. оно што је битно и заједничко, занемарујући разлике, већ из самих тих оп-

штих одредаба погледа на свет, на основу онога што смо до сада изложили, сасвим јасно произилази закључак о великом значају који он има како за појединце тако и за друштвену групу или заједницу којој припада.

Такав значај погледа на свет у свакодневном животу и односима људи нарочито је у вези са схватањима у свету, друштву и човеку, као и са вредновањем ствари, појава и самога живота, будући да све то има несумњиво велик утицај на понашање људи посредством њихове овако или онако формиране и структурисане свести, а све што човек чини пролази кроз његову свест.

Пошто се по међуљудским односима битно карактеришу и одређују људске заједнице, поглед на свет, који има утицаја на њихово обликовање и садржај, не може бити занемарљива величина за саму заједницу. Према томе, за друштвену заједницу није свеједно какве се промене збивају у „сфери“ погледа на свет и какав се поглед на свет формира. Уколико он има утицаја на целокупни однос људи као појединаца и чланова друштвене заједнице према објективној стварности, посебно према природи, то је он утолико значајнији фактор друштвеног живота, јер може на одређен начин деловати на практичну материјалну производњу делатност, на рад као генеричку суштинску одлику човека.

Изванредно је велик значај погледа на свет у научној делатности, како у научном истраживању чији је циљ стицање нових информација о стварности, тако и у тражењу и налажењу што тачнијих објашњења одређених ствари, појава и процеса, односно подручја стварности, као и у грађењу више или мање обухватних теоријских конструкција, увек заснованих на одређеном погледу на свет.

У савременом свету поглед на свет има све већу улогу. Оправдано се говори о значајној међусобној борби разних данашњих погледа на свет, тачније, о борби њихових присталица, у прилично подељеном човечанству, како у идеолошким тако и у другим аспектима. Може ли се тај сукоб погледа на свет превазићи? Одговор на ово питање дали су већ класици марксизма. Превазилажење борбе погледа на свет претпоставља превазилажење класне борбе и класног друштва. То не мора да значи да ће се у догледној будућности успоставити потпуно јединство погледа на свет. Међутим, од када су формулисане прве основне идеје и принципи марксистичког погледа на свет у делима Маркса и Енгелса, он се постепено не само изграђивао и систематизовао у доиста целовит научни и филозофски темељито заснован поглед на свет, дубоко хуманистички оријентисан, него се упоредо са тим снажно померао у средиште историјских збивања, доспевши у центар пажње и поставши привлачна снага за прогресивне субјекте савремене историје човечанства.

Gligorije ZAJEČARANOVIĆ

DIE WELTANSCHAUUNG UND IHRE BEDEUTUNG

Zusammenfassung

Der Author analysiert im Artikel den Begriff der Weltanschauung. Die Analyse zeigt den folgenden Inhalt des Begriffes der Weltanschauung.

1. Weltanschauung ist ein bestimmtes System von Auffassungen und Ueberzeugungen.

2. Sie betrifft die Totalität der Wirklichkeit und enthält ein Wissen und Glauben über die Welt.

3. Ein sehr wichtiges Element der Weltanschauung ist die Auffassung von der Stellung, der Würde und Rolle des Menschen in der Welt.

4. Weltanschauung ist die theoretische und die wertende Grundlage der menschlichen Wirkungen, der Praxis überhaupt.

5. Sie enthält die Gedanken über den Sinn und Zweck des Lebens.

6. Als Ausdruck ihrer Zeit hat die Weltanschauung den geschichtlichen Charakter und ist also ihrem Inhalt nach veränderlich.

7. Sie ist eigentlich eine Gestalt des Gesellschaftsbewusstseins.

Als System der Auffassungen über die Totalität der Welt ist also die Weltanschauung ein synthetisches, relativ einheitliches, geschichtlich entstandenes und veränderliches Gesellschaftsbewusstsein, das die Gedanken und Ueberzeugungen über die Stellung, Würde, Rolle, den Sinn und Zweck der Existenz des Menschen in der Welt enthält, und als theoretische und wertende Grundlage der menschlichen Praxis dient sie einer bestimmten Epoche in der Geschichte der Menschheit.

